Arkeoloġija tal-plastik: l-identità Maltija kontemporanja u l-istorja[1]

Raphael Vella

Ta' spiss, il-filosfi fi żmienna jispjegaw l-iżviluppi kulturali billi jirreferu għall-arkitettura u r-relazzjoni tagħha mal-istorja. Jekk inħarsu ftit lejn l-ideat differenti dwar il-fenomenu tal-postmoderniżmu fit-tmeninijiet, insibu li Jürgen Habermas[2] jiddiskrivi ċerti żviluppi fl-arkitettura postmoderna bħala avangwardja bil-kontra, illi fiha naraw it-'tradizzjoni' tal-moderniżmu (twemmin ottimist fil-possibilità kontinwa ta' tiġdid kulturali) tiġi ddominata minn storiċiżmu ġdid. Insibu mbagħad li Jean Baudrillard iħares lejn l-arkitettura illużorja ta' Disneyland bħala mudell ta' simulazzjoni perfetta, mhux dinja 'oħra' iżda l-Amerika ta' vera.[3] U nsibu wkoll li Frederic Jameson jagħżel il-Bonaventure Hotel ġewwa Los Angeles bħala riflessjoni tal-firda ġdida bejn id-dinja totali ta' ġol-lukanda u d-dinja esterna tal-belt u t-toroq barra l-lukanda.[4]

Li kieku kellna nagħżlu bini f'Malta illi jirrifletti l-bidliet fl-identità tagħna fl-aħħar tletin jew erbgħin sena, nistgħu nagħmlu bħal Frederic Jameson u nagħżlu lukanda. Qed nirreferi għad-Dolmen Resort Hotel ġewwa l-Qawra, illi nbiet ftit snin wara l-Indipendenza u reġgħet ġiet mibdula f'modi differenti fis-snin ta' wara. L-isem tal-lukanda kif ukoll l-emblema li tuża jirreferu għat-tempju preistoriku ta' Buġibba illi jinstab ġewwa l-lukanda: ħaġar kbir u nobbli mdawwar, qisu dinosawru ġo diskoteka, bit-twieqi tal-kmamar tat-turisti, ġnien, qsari, umbrelel u pixxina. Il-klijenti f'din il-lukanda lanqas għandhom għalfejn iżuru tempji oħra bħal Ħaġar Qim biex jesperjenzaw il-preistorja ta' Malta;

It-tempju ta' Buġibba

kulma għandhom jagħmlu huwa illi jittawlu mit-tieqa jew imorru sal-pixxina żaqqhom barra u bil-malja tal-għawm.

Ir-'restawr' reċenti tal-ġnien kompla jinterpreta s-sit storiku biex jaddattah aktar għall-bżonnijiet tal-lukanda. Issa, it-tempju huwa mdawwal u msebbaħ bis-siġar tal-palm (rappreżentazzjoni klassika ta' dinja eżotika/Orjentali kif ukoll sinjal viżiv fl-immaġinarju kollettiv ta' dinja ta' divertiment u flus, pereżempju Las Vegas; fil-fatt, simbolu perfett tal-għaqda bejn il-Lvant u l-Punent). Parti mit-tempju hija mdawra wkoll b'ċint fit-tond illi jgħin biex is-sit storiku jidher aktar qisu speċi ta' palk, jiġifieri dinja fittizja.

B'hekk, l-arkeoloġija awtentika ssir falsifikazzjoni tagħha nnifisha, struttura superfiċjalment monumentali (bl-Ingliż: *landscaping* jew *garden feature*) illi tixbah interventi simili iżda moderni f'postijiet oħra (pereżempju, il-ħaġar kbir illi tara int u dieħel fl-ajruport jew dak ta' fejn il-bini tal-*Gateway* ġewwa l-Università ta' Malta). Tant hu hekk, illi raġel anzjan Ingliż illi rajt darba ħdejn it-tempju fil-lukanda ta' Dolmen dar lejn il-mara tiegħu u staqsieha, "Imma dan ta' veru?", u hi rrispondiet, "M'għandix idea". Ix-xogħol ta' restawr tant

sar tajjeb illi issa l-barranin ma jistgħux jiddistingwu aktar bejn il-veru u l-falz. Nistgħu nimmaġinaw sitwazzjoni mitt sena oħra fejn il-poplu Malti wkoll jinsa għalkollox illi dan huwa xempju ta' preistorja ta' pajjiżna. B'dan il-mod, it-trasformazzjoni illi saret ma tkunx waħda fiżika biss iżda bidla fil-mod kif nifhmu lilna nfusna; il-Maltin ikunu saru turisti f'pajjiżhom, nies illi jibilgħu l-identità falza illi darba rnexxielhom ibellgħu lit-turisti l-oħra.

L-effett illi qegħdin nitkellmu fuqu huwa bil-maqlub ta' dak illi fl-arti jissejjaħ *trompe l'oeil*. Fl-istorja leġġendarja tal-pittur Grieg Zeuxis, naqraw dwar għasafar illi jinżlu mill-ajru biex jieklu għeneb impitter mal-ħajt. F'dan il-każ, il-falz tant jidher veru illi jqarraq anke bl-annimali. It-tempju ta' Buġibba huwa bil-maqlub għaliex huwa tempju awtentiku però jidher falz. Jekk napplikaw ir-raġunar tal-lukanda Maltija għall-istorja ta' Zeuxis, l-għasafar kieku ma jagħtux kas għanqud għeneb ta' vera għax jaħsbuh tal-plastik.

Għala nqarrqu bit-turist billi nżejnu l-istorja b'dan il-mod? Forsi, il-verità storika hija monotona wisq. Dan huwa eżattament dak illi jiġri f'dawk il-programmi televiżivi Maltin hekk imsejħin *reality show* jew *grande fratello*: ir-realtà ta' grupp żgħażagħ magħluqin ġo dar tant issir monotona għat-telespettaturi illi l-produtturi tal-programm ikollhom jivvintaw rwoli fittizji għalihom, pereżempju jlibbsuhom ta' mudelli tal-moda jew jimmaġinaw illi huma minn xi kultura differenti. Ir-realtà waħedha traqqad in-nies, iżda jekk inżerżqu xi storja fittizja f'din il-monotonija kollha, il-programm isir aktar popolari u għalhekk aktar kummerċjali. B'mod simili, hekk imdawwal u bis-siġar madwaru, it-tempju ta' Buġibba huwa 'isbaħ' – isbaħ għax huwa semplifikat għall-gosti tat-turisti illi jmorru Buġibba biex iqattgħu ġimgħa viċin il-baħar.

Din is-semplifikazzjoni tal-istorja Maltija nsibuha wkoll ġewwa l-lukanda Dolmen (fir-ristorant, pereżempju), fejn nistgħu naraw pitturi ta' wieħed mill-artisti prominenti tal-perjodu modern Malti, Emvin Cremona. Dawn ix-xogħlijiet saru fis-snin ta' wara l-Indipendenza u jirrappreżentaw simboli tal-preistorja Maltija bħal skultura bi stil daqsxejn espressjonista. Huwa importanti illi diversi artisti tal-moviment modern setgħu jsibu kummissjonijiet privati illi ma ġewx min-naħa tal-Knisja f'dawn iż-żminijiet. Din bla dubju kienet forma ta' liberazzjoni għal dawn l-artisti. Però, jekk it-testi bibliċi kienu jinfurmaw il-pittura fil-knejjes, issa l-artisti ntrabtu ma' kitbiet u stejjer storiċi fil-lukandi u postijiet ta' divertiment. B'hekk, l-identità Maltija 'moderna' mis-sittinijiet 'l hawn bdiet tassoċja ruħha mal-passat. Hija kważi norma anke f'lukandi Maltin mibnijin ħafna aktar reċentement illi nsibu simboli preistoriċi bħal spirali u anke speċi ta' *collage* ta' perjodi ta' kolonizzazzjoni fl-istorja ta'

pajjiżna jżejnu l-ispazji pubbliċi ġewwa l-bini u anke l-kmamar privati. Huwa possibbli illi din il-ġibda lejn il-passat hija 'tradiment' tal-moderniżmu veru, almenu l-moderniżmu tas-seklu għoxrin? Mhix ironija illi l-liberazzjoni mill-patrunaġġ ekkleżjastiku ntrabtet ma' falsifikazzjoni ġdida tal-identità kulturali Maltija, bħalma naraw fit-tempju ta' Buġibba?

Naturalment, lukanda u mużew tal-arti mhumiex l-istess ħaġa. F'Malta, il-lukandi huma postijiet ta' divertiment jew mistrieħ (s'issa, m'għandniex lukandi illi barra jissejħu *art hotels*). Però, iċ-ċokon tas-suq tal-arti Maltija wassal biex l-istess artisti illi għenu fil-ħamsinijiet u s-sittinijiet biex l-arti f'Malta ssir aktar moderna pproduċew ukoll xi xogħol għal-lukandi illi huwa mpitter għall-konsum turistiku. Nistgħu nispjegaw din is-sitwazzjoni jekk inħarsu lejn il-problemi ekonomiċi illi esperjenzaw ħafna artisti Maltin, speċjalment dawk illi ma kinux għalliema. Dan ma jfissirx però illi m'għandniex niddistingwu bejn xogħol purament kummerċjali u dak illi huwa aktar riċerkat. Il-fatt illi hawn min jikkonsidra xogħlijiet illi saru għal postijiet ta' divertiment bħala parti integrali mill-iżvilupp tal-arti moderna Maltija juri kif prodott illi sar purament għall-gosti superfiċjali turistiċi (il-gosti ta' dawk it-turisti illi jixtiequ 'jifhmu' l-istorja ta' Malta mingħajr ma jaqbdu ktieb b'idejhom) jispiċċa fuq il-pedestall *tal-istorja* meta fil-fatt huwa sempliċiment prodott *dwar l-istorja*.

Reċentement, pereżempju, il-Mużew tal-Arti fil-Belt bl-intervent ta' *Heritage Malta* akkwista għal somma relattivament kbira studju mdaqqas illi kien sar minn wieħed mill-aktar artisti importanti tat-tieni nofs tas-seklu għoxrin, Frank Portelli, għal xogħol ġol-Mellieħa Bay Hotel fl-1968. Minflok l-istorja ta' Malta, din il-pittura tittratta bi stil kemxejn kubista s-snajja' ta' Malta, rappreżentati minn figuri qegħdin jaħdmu waħda ħdejn l-oħra. Għal darba oħra, l-identità Maltija kif naħsbu illi jrid jaraha t-turist fil-lukandi tagħna (il-mara ħoxna, jew inkella bl-għonnella, jew taħdem il-bizzilla) tant issir internalizzata fl-idea tagħna nfusna illi nispiċċaw nemmnuha aħna wkoll u npoġġuha fil-mużewijiet tagħna.

Jew inkella, jekk inħarsu lejn iċ-ċelebrazzjonijiet 'kulturali' illi saru b'rabta mad-dħul ta' Malta fl-UE fl-2004 (proġettazzjonijiet kbar fuq is-swar ta' Sant'Anġlu) u ż-żfin ippreparat għaċ-CHOGM (*Commonwealth Heads of Government Meeting*) fl-2005, nerġgħu naraw enfasi fuq l-istorja tal-pajjiż, eżattament kif tgħallimnieha fl-iskola: in-nies tal-ħaġar, l-Għarab, il-Kavallieri, l-Assedju l-Kbir, il-Franċiżi, l-Ingliżi, eċċ. L-idea ta' identità Maltija kontemporanja titħallat ma' mentalità kolonjali u nostalġika, fejn l-arkitettura militari tal-passat (Sant'Anġlu) u l-perjodi storiċi jipprovdulna sew tematika kif

ukoll sfond għax-xogħol tal-lum. Timmaġinaw żifna kontemporanja Franċiża, pereżempju, illi taraw fiha koreografija bbażata fuq l-istorja tal-pajjiż (storja monarkika, imbagħad rivoluzzjoni, eċċ) għal udjenza ta' kapijiet ta' stat? Le, għax jekk jirrispettaw l-intelliġenza ta' dawn l-istess kapijiet juruhom l-arti hi kif inhi, mhux programm politiku jew rappreżentazzjoni sempliċi ta' xi ktieb tal-istorja.

Jista' jkun illi t-toqol tal-bagoll storiku tagħna jwassalna biex nimitaw lilna nfusna l-ħin kollu; bħalma rajna fit-tempju ta' Buġibba, nittrasformaw il-passat f'simulazzjoni tiegħu nnifsu. Forsi l-kultura Maltija tista' verament issir indipendenti biss meta tieqaf tipprova tkun indipendenti, meta ma tibqax tipprova tiddefinixxi xi essenza tal-identità storika tal-pajjiż, xi idea ta' 'progress' politiku, jew tfittex il-ġdid biss fil-passat remot jew inkella f'dak illi naħsbu illi jrid jara fina ħaddieħor. Però dan ifisser illi rridu l-ewwel inkunu kapaċi nagħmlu distinzjonijiet kulturali preċiżi. Forsi għadna wisq nikkuntentaw ruħna bl-għeneb tal-plastik.

Noti

1 L-ewwel verżjoni ta' dan ix-xogħol ġie kkummissjonat minn Modern Art Oxford u ppubblikat bl-Ingliż bit-titlu "The Intonation of Maltese Contemporary Art" fi ktieb jismu *Arrivals>Art from the New Europe*. It-tnedija tal-ktieb saret waqt il-ftuħ tal-Biennale ta' Venezja, f'Ġunju, 2007.

2 Jürgen Habermas, 'Modernity versus Postmodernity', *New German Critique,* 22 (Winter, 1981), 3.

3 Jean Baudrillard, 'Simulacra and simulation', f' Mark Poster (ed.), *Jean Baudrillard, Selected Writings* (Stanford University Press, 1988).

4 Frederic Jameson, 'Postmodernism, or The cultural logic of late capitalism', *New Left Review*, I/146, Lulju–Awwissu 1984.